

İZMİT KASR-I HÜMAYUN (ABDÜLAZİZ AV KÖŞKÜ) MOBİLYALARI THE FURNITURES OF İZMİT KASR-I HÜMAYUN (ABDÜLAZİZ HUNTING PAVILLION)

Lütfiye GÖKTAŞ KAYA*
Yasin ÇAĞIL**

Öz

İnsanların kullanması için gerekli olan ve taşınabilirlik özelliğine sahip olan mobilya geleneksel Türk evinde az sayıda bulunurdu. Bir Türk evi odasında oturmak için sedirler, duvarlarda yüklükler ve banyolar yer alır, mümkün olduğunca az ancak işlevsel elemanlar kullanılırdı. Bu nedenle mobilya kavramı daha dar kapsamlıydı. 18. ve 19. yüzyıllarda batıda gerçekleştirilen Endüstri Devrimi ve Sanayileşme hareketleri, Avrupa'nın ekonomik ve toplumsal yaşamında değişime ve dönüşüme neden olunca Avrupa'da mobilya üretimi ve çeşitliliği arttı. Üretilen mobilyalarda dönemin sanat akımları etkili oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nda batıyla sıkı ilişkilerin geliştiği dönemde başta İstanbul ve yakın çevresi olmak üzere mobilya Türklerin yaşamına girmeye başladı. Dolmabahçe, Beylerbeyi ve Yıldız Sarayı başta olmak üzere 19. yüzyılda inşa edilen birçok saray, köşk ve kasır Avrupa tarzındaki çeşitli mobilyalarla donatılmaya başlandı. Dönemin mimari, resim ve heykellerinde karşılaşılan üslupların paralelleri mobilya sanatında da izlendi. Batıdan etkilenmekle birlikte Osmanlı toplumu kendi özellikleriyle yeni bir senteze ulaştı. 19. yüzyılda Sultan Abdülaziz döneminde başkent İstanbul'da inşa edilen kasırların bir örneği de İzmit'te inşa edilmiştir. Kasr-ı Hümayun ya da Abdülaziz Av Köşkü olarak bilinen yapı 28 Haziran 1967 yılından itibaren müze olarak işlev görmektedir ve yapıda Osmanlı saray mobilyalarından örnekler sergilenmektedir. Bu çalışmada; müzede sergilenen geç dönem Osmanlı mobilyaları tanıtılarak çağdaş Osmanlı saraylarındaki diğer örneklerle karşılaştırılacaktır. Mobilyaların yapım teknikleri, süsleme ve üslup özelliklerinin yanı sıra mobilya ve mekan arasındaki organik ilişki değerlendirilerek simgesel anlamlar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Köşkları, İzmit Kasr-ı Hümayun, Mobilya Sanatı, Ampir Üslubu.

Abstract

Furniture, movable objects and necessary for people to use, was found few in traditional Turkish houses. In the room of traditional Turkish houses, there were sofa to sit, cupboard and bath in the walls. As much as possible but functional elements were used. Therefore, the concept of furniture was more limited comprehensive. When the Industrial Revolution and Industrialization movements in the West in 18 th and 19 th centuries were caused changing and transformation in social and economic life of Europe, furniture production and diversity increased in Europe. Art movements of that period were effective on produced furniture. In Ottoman Empire, in the period when intense relationship developed with the West, firstly in İstanbul and neighbours, furniture began to enter the life of Turks. Mainly Dolmabahçe, Beylerbeyi and Yıldız Palaces, many palaces, pavillion and kasr which were built in 19 th centuries, began to decorate with the furnitures in European styles. The parallels of the styles encountered in architecture, painting and sculpture of the period were also seen in furniture art. While being influenced by the West, Ottoman society built a new synthesis with its own characteristics. In 19 th centuries, during the reign of Sultan Abdülaziz, an example of the kasr built in the capital İstanbul, was also built in İzmit. The building known as Kasr-ı Hümayun or Abdülaziz Hunting Pavillion has been functioning as the museum since June 28, 1967 and in this building, examples of Ottoman palace furnitures has exhibited. In this study, the late Ottoman furniture exhibited in the museum will be introduced and compared with the other examples of contemporary Ottoman Palaces. Besides furniture production techniques, features of the ornamentation and style, the organic relationship between furniture and place will be evaluated and symbolic meanings will be emphasized.

Keywords: Ottoman Pavillions, İzmit Kasr-ı Hümayun, Art of Furniture, Ampir Style.

1. İzmit Kasr-ı Hümayun (Abdülaziz Av Köşkü)¹

Kasr-ı Hümayun ya da Abdülaziz Av Köşkü olarak bilinen yapı, Kocaeli'nin İzmit (Merkez) İlçesi, Kemal Paşa Mahallesi'nde, Marmara Denizi'ne hakim bir tepe üzerinde bulunmaktadır. 03.07.1987 tarih, 3448 sayılı kararla tescillenen yapının yapım tarihi ile ilgili farklı görüşler olsa da Sultan Abdülaziz döneminde inşaatının tamamlandığı düşünülmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde günümüzdeki yapıdan önce IV. Murat döneminde buraya bir köşk yaptırıldığı belirtilmektedir (Öztüre, 1981, 119; Batur, 1993, 39). Yapının mimarının kimliği hakkındaki yaygın görüş Ermeni Balyan ailesinden Garabet Balyan olduğudur (Yücel, 1980, 1-6; Tuğlacı, 1985, 176). Bir başka görüşe göre yapı Sarkis Balyan'a

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Karabük/TÜRKİYE, lgoktaskaya@karabuk.edu.tr

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Karabük/TÜRKİYE, yasincagil@hotmail.com

¹ Araştırmamız sırasında yardımlarını esirgemeyen başta Müze Müdürü Vekili Rıdvan GÖLCÜK ve Sanat Tarihçisi Özay TİTİZ olmak üzere Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi ile Kasr-ı Hümayun Saray Müzesi çalışanlarına teşekkür ederiz.

tamamlattırılmıştır (Öztüre, 1981, 119). Saray gerek dış cephesi gerekse iç mekandaki duvar resimleriyle dikkat çekmektedir.

Birçok araştırmacının ilgisini çeken yapıyla ilgili bugüne kadar yayınlanmamış tezler² dışında yayınlanmış eserlerde gerek eski yapı gerekse de günümüzdeki yapının başta mimarisi olmak üzere duvar resimleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. 1894 tarihinde Cuinet adlı seyyah tarafından yayınlanan *La Turquie d'Asie; Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L'Asie Mineure* isimli kitapta İzmit'ten ve sarayın tavan resimlerini yapan ressamdan söz edilmiştir. Erdem Yücel'in 1980 yılında, *Türkiyemiz Dergisi*'nin 30. sayısında kaleme aldığı "İzmit'te Sultan Abdülaziz Sarayı" isimli makalesinde; sarayın ilk yapımından günümüze kadar olan yapım evrelerinden söz edilerek, yapının iç ve dış süslemelerine değinilmiştir. Avni Öztüre'nin 1981 tarihli *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi* isimli kitabında yapı ile ilgili bir bölüme yer verilmiş, yapının yapım tarihi ve mimarı hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Konu ile ilgili bir diğer yayın Pars Tuğlacı'nın, 1993 yılında basılan *Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesi'nin Rolü* isimli kitabıdır. Kitapta; Osmanlı mimarlığının son dönemlerine damgasını vurmuş olan Ermeni mimar ailesi üyelerinin yaptıkları yapılar ele alınmıştır. İzmit Kasrı Hümayun'u da bunlardan biridir. Yapının duvar resimleri ile ilgili olarak yapılan bir çalışma Savaş Yıldırım'ın 2015 yılında Kocaeli'nde düzenlenen *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*'nda sunduğu "İzmit Kasrı Hümayun Tavan Resimleri" isimli bildiridir. Yıldırım bildirisinde yapının tavan resimlerini 3 gruba ayırarak incelemiş ve kendi dönemi içindeki örneklerle karşılaştırmıştır.

Kısaca söz edilen yayınlarda Kasrı Hümayun'un mimari özellikleri ve tavan resimleriyle ilgili değerlendirmeler yer almasına karşın yapının mobilyalarıyla ilgili bir yayın bulunmamaktadır. Bu çalışma ise temelde İzmit Kasrı Hümayun Sarayı Müzesi'nin mobilyalarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

2. 18. ve 19. Yüzyıl Avrupası'nda Mobilya Tasarımları

Avrupa ortaya çıkan ve tüm sanat dallarını etkileyen akım ve üsluplar mobilya sanatına da yansımıştır. Avrupa mobilyasında 16. yüzyılda Rönesans, 17. yüzyılda Barok, 18. yüzyılın ilk yarısında Rokoko, ikinci yarısında Neo Klasik ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Ampir üslup benimsenmiştir. Bu üslupların arasında geçiş dönemleri görülmüştür. Fransa'da Barok (XIV. Louis) ve Rokoko (XV. Louis) arasında Rejans (1700-1730); Neo Klasik (XVI. Louis) ve Ampir arasında ise Direktuar (1789-1804) üslubu bulunmaktadır. Ampir üsluptan sonra ortaya çıkan oluşumlar öncükilerin bir şekilde tekrarı olduğundan üslup olarak değerlendirilmemektedir (Boyla, 2008, 1276-1286).

Konumuz kapsamı açısından özellikle 18. yüzyıl ikinci yarısından sonraki mobilya tarihine bakıldığında ilk olarak Neo Klasik (Yeni Klasik) dönem ile karşılaşmaktadır. 18. yüzyılın sonlarında Fransa ve İngiltere'de ortaya çıkan üslup Fransız Devrimi'ne kadar tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen arkeolojik kazılardan elde edilen antik dönem buluntuları, Avrupa'da antikiteye olan merakı arttırmış ve Neo Klasizme zemin hazırlamıştır. Birçok sanat dalında olduğu gibi mobilya ve dekorasyon ürünlerinde de bu dönemin özellikleri izlenmektedir (Arıburun, 2012, 25). Neo Klasik üsluptaki mobilya ürünleri, kendisinden önceki Barok ve Rokoko mobilyaların aşırı süslemeli üslubuna bir tepki niteliğinde ortaya çıkmış ve daha sade, karmaşık olmayan bir anlayışı benimsemiştir (Dinçel ve Işık, 1979, 103). Bu mobilyalar biçimsel olarak insan vücuduyla orantılıdır. İşçiliğin azaltılması, maliyeti de düşürmüştür. Böylece toplumun gelişmekte olan kesimlerinin mobilya alım gücü ve çeşitliliği artmıştır.

Neo Klasik mobilyanın başlangıçta bombeli ve kavisli hatlara sahip olduğu görülse de sonradan sade ve düz hatlara sahip mobilyalar yaygınlık kazanmıştır. Fransa'da XVI. Louis; İngiltere'de Chippendale ile başlayan ve İngiliz mobilyacılığının önemli örneklerini oluşturan Sheraton, Adam ve Hepplewhite adları Neo Klasik dönemdeki mobilya tasarımlarıyla bilinen örneklerdir (Arıburun, 2012, 25-26).

Avrupa mobilyalarında 19. yüzyıl üslup ve teknolojik değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Burjuva sınıfının daha da zenginleşmesi ile birlikte evlerde kullanılan mobilya çeşitleri artmış, ortaya çıkan yeni mobilya çeşitleri ve tarzları burjuva sınıfının beğenisini yansıtmıştır. Bu dönemde özgün tasarımlar görülmemiş, yeni tasarımlardan çok eski tasarımlar yeniden canlandırılmıştır.

Avrupa mobilyacılığında Neo Klasik ile Ampir üslup arasında geçiş dönemini oluşturan üsluba *Direktuar* adı verilmektedir (Kurtoğlu, 1986, 70-91). Bu dönemdeki mobilyalar, özellikle Fransız Sarayı'nın harcamalarının halk tarafından sorgulanmaya başlandığı, milliyetçi düşüncelerin hakim olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Artık mobilyalarda yalınlık ve ucuzluk benimsenmiştir. Örneğin; sandalye ve

² Yayınlanmamış lisansüstü tezler için bkz. S. Ünal, "İzmit'te Bulunan Osmanlı Sanat Eserleri (Pertev Paşa Camii Hariç)", İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1966; Tülay Tanyol, "İzmit'teki Sivil Mimari Yapıların Duvar ve Tavan Resimleri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001; Şennur Kaya, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti", İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008.

masa ayakları oymasız torna işçiliği özellikleri göstermektedir. Orta sınıfın mobilya ihtiyacı, endüstriyel yöntemlerle yapılmaya başlanan bu ürünlerle sağlanmıştır. Yine de bazı sandalye örnekleri Neo Klasik özelliklerine sahiptir. *Direktuar* üslubunun sonlarına doğru torna ayaklar yerini kolçakların önde bir devamı şeklinde koç ya da aslan başlı ince grotesk³ figürlere bırakmıştır. *Direktuar* üslubunun tipik ürünü meridyenlerdir. Neo Klasik üslupta meridyen tipinden farklı olarak sırtlık kısmının üstü genellikle dışa kıvrık biçimdedir (Boyla, 2008, 1281).

I. Napolyon döneminde Fransa'da ortaya çıkan Ampir üslubu tüm Avrupa'da etkisini hissettirmiştir. Üslup; antik sanatın, dönemin anlayışına göre yenilenmiş halidir. "İmparatorluk üslubu" olarak da bilinmektedir. Bu üslubun sandalye ve koltuk biçimlerine bakıldığında, genellikle ön ayakların kare ya da silindirik kesitli, ayak yüzeylerinin hafif dışa eğimli olduğu görülmektedir. Sandalye tabanındaki pabuçlar top ya da aslan pençesi şeklindedir. Kolçak destekleri sfenks, kuğu ya da kartal kanadına benzemektedir. Bu üslubun en tipik özelliği kolçakların silindir şeklinde olmasıdır. Sırtlık ise Yunan klismos⁴ biçimini andırmaktadır. Ampir mobilya ağır ve kübiktir. Oymaları yüzeysel ve kabadır. Mermer tablalı konsollar, yuvarlak masalar bu üslubun yaygın türleridir (Kurtoğlu, 1986, 85-86). Kılıç davul, miğfer, mızrak başları başta olmak üzere antik Roma dönemine ait savaş aletleri mobilyalarda motif repertuarını oluşturmaktadır. Antik öğelerin yanı sıra yaldızlı defne ağacı ortasında imparatorluğu simgeleyen "N" harfi sıkça görülmektedir (Boyla, 2008, 1281).

19. yüzyılda, İngiltere'deki Sheraton tarzına paralel olarak gelişim gösteren ve Fransız Ampir üslubunun daha da gösterişli bir çeşidi olarak karşımıza çıkan mobilya üslubu olarak *Regency* dikkat çekmektedir. Bu üslup 1811 ile 1834 tarihleri arasında krallık yapan IV. George'un döneminde etkili olmuştur. İlk yıllarında yalın özellikler gösteren *Regency* üslubundaki mobilyalar ilerleyen yıllarda daha süslü ve heybetli bir karakteri yansıtmıştır. Ampir üslubu ile karşılaştırıldığında daha fazla kıvrımlı ve heykelsi özellikler göstermektedir. İngilizlerin kazandığı savaşlar başta olmak üzere Uzak Doğu'ya duyulan ilgi ve antikiteye olan öykünme *Regency* üslubunu besleyen unsurlardır. Masa, sandalye, koltuk bacaklarında tekerlek kullanımı bu dönemde yaygınlaşmıştır. Altın yaldız ve parlak cila kullanımı dönemin vazgeçilmezleridir (Arıburun, 2012, 43-44).

19. yüzyılda görülen *Biedermeier* üslubu aslında yeni bir üslup olmayıp Ampir üslubun Almanya'daki adıdır. Napolyon'un Waterloo yenilgisinden sonraki dönemde Almanya ve Avusturya'da görülmeye başlayan bu yeni mobilya tarzı, varlıklı orta sınıfın ihtiyaçları için tasarlanmış, rahat, kullanışlı, sağlam mobilyalardır. Odalarda dönemin özelliği olarak mobilya kullanımı azalmıştır. En çok görülen mobilya tipi; büyük, derin, yüksek arkalı kanepeler, yuvarlak servis masaları, yazı masaları, Yunan klismosunu hatırlatan hafif koltuklar ve iskemlelerdir. Az da olsa oymalı heykelsi ayaklar vardır. Maun ve meyve ağaçlarından elde edilen ahşap dönemin malzemesidir. *Biedermeier*, 19. yüzyılın mobilya tasarımında sadeliğe gidilmeye başlandığı üsluptur. 20. yüzyıl ile birlikte mobilya tasarımında yeni bir dönem başlayacaktır.

3. Batı Tarzı Mobilya Ürünlerinin Osmanlı Sarayında Yaygınlaşması

19. yüzyıl batı tarzı mobilyanın Osmanlı saraylarında yoğun olarak görüldüğü bir dönem olarak karşımıza çıksa da mobilyanın Osmanlı sarayındaki kullanımının daha erken tarihlere dayandığı bazı yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır. 1720 tarihli, Vehbi'nin *Surname* adlı eserinde elçilerin, kolçaklı ve arkalı olan koltuk tipindeki mobilya üzerinde oturdukları görülmektedir (İrez, 1989, 30).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. yüzyıl, siyasi, askeri ve toplumsal değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. III. Ahmet tarafından Fransa'ya elçi olarak gönderilen 28. Çelebi Mehmet izlenimlerini kaleme aldığı *Sefaretname*'yi yazmıştır. III. Ahmet döneminde, İstanbul'da Fransız elçisi olan Marquis de Bonnac aracılığıyla Osmanlı sarayına, Fransa'dan saatler, mobilyalar, kumaşlar getirilmiştir (Renda, 2002, 265).

1741 tarihli Abdullah Buhari'ye ait minyatürde görülen sandalye örneği, Osmanlı toplumunun Avrupa mobilyasına yabancı olmadığını göstermektedir. Ayrıca II. Mahmut döneminde, İstanbul'a ziyaret gerçekleştiren, Miss Pardoe ya da Feldmareşal Moltke gibi yabancılar da o dönemde Osmanlı saraylarında ayna, konsol, sandalye gibi birtakım batı mobilyalarının varlığından söz etmektedirler (Algan, 2006, 10).

19. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarında kasır, köşk ve sarayların yapımı artmıştır. 1836 yılında Sultan II. Mahmut tarafından Çırağan Sarayı yaptırılmıştır. Sultan Abdülmecit tarafından 1856 yılında

³ Grotesk; Eskiçağ Roma yapılarında bulunan, insan ve hayvan figürleri ile ve çiçek motiflerinin güllünc bir biçimde birleşmeleri biçimindeki abartılı süsleme tarzıdır.

⁴ Klismos; antik Yunan'da, ahşaptan yapılmış, ince yapılı, arkalı ve bacakları kıvrımlı bir koltuktur. Dışbükey arkalı omuz yüksekliğinde üç adet dikey şerit ile desteklenen düz bir ahşaptan oluşur. Oturma yeri genellikle kumaş, hasır ya da hayvan derisi ile kaplanır.

Dolmabahçe Sarayı'nın yaptırılmasını takip eden yıllarda Çırağan Sarayı yıkılmıştır. Sultan Abdülaziz döneminde 1863 yılında başlayan yeni Çırağan Sarayı inşaatı 1871 yılında tamamlanabilmiştir (Tuğlacı, 1993). 1865 yılında ise Abdülaziz'in emriyle Beylerbeyi Sarayı yaptırılmıştır. Adı geçen, 19. yüzyıldaki bu sarayların dış cepheleri ve iç mekan süslemeleri batı tarzını yansıtmaktadır. Sarayların iç mekanlarında batılı duvar resimlerinin yanı sıra batı tarzı mobilyalar da yaygınlaşmaya başlamıştır (İrez, 1989, 22-25). İrez (1989, 28-31) Osmanlı sarayına Avrupa mobilyalarının Kırım Savaşı'ndan (1853-56) önce girdiğinden söz etmektedir.

19. yüzyıl sonları, Osmanlı seçkin sınıfının konut yaşamında değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı dönemdir. Artık saray mensupları Fransa'dan mobilya ithal etmeye başlamışlardır. İlerleyen yıllarda ise İstanbul'da bu mobilyalara benzer mobilyalar üretilmiştir (Faroqhi, 2000, 288). 1867 yılında İstanbul Sanayi Mektebi içerisinde kurulan mobilya fabrikası (Küçükerman, 1998b, 4) üretim yapmaya başlamış, aynı dönemlerde İstanbul'da özellikle Pera ve Beyoğlu semtlerinde gayrimüslimler tarafından işletilen mobilya atölyeleri de üretimin içinde olmuştur (Küçükerman, 1998a, 22-24).

Arşiv belgeleri ışığında, Dolmabahçe Sarayı döşemelerinin, Sêchan ve Garde isimli dekoratörler tarafından sipariş usulüyle getirildiği bilinmektedir. Dolmabahçe Sarayı arşivlerinde Beylerbeyi Sarayı için Mösyö Brison ve Mösyö Perşon aracılığıyla Avrupa'dan eşya sipariş edildiği yazmaktadır (İrez, 1989, 34-35).

Bu dönemde Osmanlı Sarayı'na mobilya Avrupa'dan ithal edilerek getirilmiştir. İlerleyen yıllarda ihtiyacın artması, yeni yapıların inşa edilmesi gibi nedenlerle mobilya ithalatı azalmış ve II. Abdülhamit'in emriyle Yıldız Sarayı'nda mobilya imalatı için atölye kurulmuştur. *Tamirhane-i Hümayun* adıyla iş yapan bu atölyelerde Osmanlı sarayının ihtiyacı olan ürünler üretilmeye başlanmıştır.

Saray atölyesine ek olarak II. Abdülhamit döneminde, başkent İstanbul'un çeşitli yerlerinde, mobilya üretim merkezleri kurulduğu bilinmektedir. Buralarda genel olarak 19. yüzyılın beğenilen bir tarzı olan Neo Klasik mobilyaların reproduksiyonları yapılmıştır (Arıburun, 2012, 105-106).

4. Kasr-ı Hümayun (Abdülaziz Av Köşkü) Sarayı Müzesi ve Mobilyaları

Saray Abdülaziz'in, Haydarpaşa-İzmit demiryolunun hizmete açılacağı 1875 tarihinde İzmit'teki törene gelmesi nedeniyle inşa ettirilmiştir. Bunun dışında Abdülaziz'in av için İzmit taraflarına geldiği ve saraydan "av kasrı" olarak yararlandığı söylenmekteyse de bunu kanıtlayan arşiv belgesi bulunmamaktadır (Yücel, 1980, 5). Saray; (fot.1) muhafız alayı ve seyisler için yapılan binalarla birlikte üçlü bir yapı topluluğu oluşturmaktadır.

Fotoğraf 1. Kasr-ı Hümayun Giriş Cephesi⁵

Üstü sıra ile kaplıyken sonradan yapılan çalışmalarla ortaya çıkarılan sarayın avlu kapısındaki kitabe⁶ 1862-1863 tarihleri geçmektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra bahçesine adliye binası yapılan saray, hükümet konağı olarak hizmet vermiş ve bu dönemde yapı topluluğunun özgünlüğü bozulmuştur (Yücel, 1980, 5).

Yapı mimari öneminin yanı sıra bazı tarihi olaylara tanıklık etmesi açısından da önemlidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 18 Haziran 1922 yılında Fransız yazar Claude Farrère ile burada görüştüğü ve 16 Ocak 1923 yılında, İstanbul gazetelerinin baş yazarlarıyla bir basın toplantısı düzenlediği bilinmektedir (Yücel, 1980, 6; Tuğlacı, 1993, 261).

⁵ Çalışmada gönderme yapılmayan fotoğrafların tamamı tarafımızdan görüntülenmiştir.

⁶ Kitabe ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. E. Ürkmez, İzmit'te Türk Eserleri, Kocaeli, 2007.

Kasr-ı Hümayun Sarayı, 1965 yılında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş, 28 Haziran 1967 yılında ise müzeye dönüştürülmüştür. Yapının bahçesinde arkeolojik buluntular, iç mekanda ise Osmanlı sarayına ait eşyalar ve etnografik eserler sergilenmektedir. 1999 Marmara depreminden sonra kapsamlı bir restorasyon geçirmiştir (Kahya, 2012, 135-151).

Kasr-ı Hümayun Saray binası, 19. yüzyılda Osmanlı sanatına egemen olan Ampir ve Eklektik üslubun özelliklerini yansıtmaktadır. Zemin kat üzerine bir katlı olan yapının cephesi mermer kaplamadır. Sarayın cepheye hakim ince, uzun, yuvarlak kemerli pencereleri ile İzmit yöresi kamu yapıları cepheleri benzerlik göstermektedir.⁷ Cephelere hareketli görünüm kazandıran, yatay silmeler ile pencere alınlıklarındaki yüksek kabartmalı bitkisel süslemeler ve madalyonlar dikkat çekicidir (Tuğlacı, 1993, 259-260).

Güneydeki giriş cephesinin ortasının dışa çıkıntı yaparak vurgulandığı yapının içine girildiğinde ortada bir koridor uzanmaktadır. Koridorda camlı vitrinler içerisinde, 19. yüzyıla ait Avrupa ve Uzak Doğu üretimi saray porselenleri ve Osmanlı döneminden kıyafetler sergilenmektedir. Koridor tavanının kuzey ve güney uçlarına, barok özellik gösteren kıvrımlı bitkisel motiflerle çerçevelenmiş, içlerinde doğa ve hayvan betimlemeleri olan madalyonlar yerleştirilmiştir. Bunlardan kuzey uçtaki madalyon içerisinde geyik (fot. 2), güney uçtaki madalyon içerisinde ise aslan figürü (fot. 3) yer almaktadır.

Fotoğraf 2. Koridor Tavanı. Geyikli Madalyon

Fotoğraf 3. Koridor Tavanı. Aslanlı Madalyon

Koridorun iki yanında simetrik olarak yer alan iki odadan doğudaki Atatürk Odası (fot. 4) batıdaki ise Protokol Odası (fot. 5) olarak düzenlenmiştir.

Atatürk Odası'nda, Mustafa Kemal'in İzmit ziyaretiyle ilgili haberlerin yer aldığı gazeteler, etnografik bazı eşyalar sergilenmektedir. Oda tavanında hayvan figürlü iki tane betimleme vardır. Bunlardan birinde dingin bir kır manzarasında dereden su içen ördekler, diğerinde ise manzara ve kuş figürleri yer almaktadır (Yıldırım, 2015, 1784-1785).

Fotoğraf 4. Atatürk Odası

Fotoğraf 5. Protokol Odası

Çalışma kapsamında ele alınan mobilyalar aynalar, konsollar, camlı dolap, masa, yazıhane ve sandalye, koltuk ve kanepeden oluşan oturma gruplarıdır. Aynalardan bir tanesi Atatürk Odası'nda bulunmaktadır. Ayna, altın yaldızlı, yüzeyel kabartma tekniğinde yapılmış yaprak dizisi ile süslenmiş, yuvarlak kemerli bir çerçeve içerisine alınmıştır. Çerçevenin alınlığı yüksek kabartma tekniği ile çeşitli meyve ve bitkilerden bir tepelik şeklinde yapılmıştır (fot. 6a-b).

⁷ Bu pencere biçimi İzmit'teki 19. yüzyıla ait bazı kamusal ve sivil yapıların cephelerinde de gözlenir. İzmit Mekteb-i İdadî (şimdiki ismiyle Gazi Lisesi) ve Selim Sırrı Paşa Konağı örnek olarak verilebilir.

Fotoğraf 6a-b. Atatürk Odası Aynası

Protokol Odası, Atatürk Odası'yla benzer özellikler göstermektedir. Burada protokol koltukları ve kanepeleri sergilenmektedir. Ortada ise farklı açılarla yerleştirilmiş masalar vardır. Günümüzde İzmit'teki çeşitli okullarda yapılmış el işi ürünlerinin de sergilendiği odanın tavanı tamamen manzara resimleri ile kaplıdır. Odada, Atatürk Odası ile benzer şekilde bir ayna yer almaktadır. Altın yaldızlı, yuvarlak kemerli bir çerçeve içerisine alınmış, çerçeve üstünde yüzeysel kabartmalarla yaprak dizisi işlenmiştir. Aynanın alınlığında yüksek kabartma tekniğinde yapılmış, çeşitli meyve ve bitki motiflerinden oluşan süslemeler görülmektedir (fot. 7a-b).

Fotoğraf 7a-b. Protokol Odası Aynası

Alt katta, Atatürk ve Protokol Odalarından sonra konumlanan diğer küçük odalar hizmetlilerin kullandığı yerlerdir. Bunlardan doğu oda içinden üst kata çıkan servis merdiveni vardır. Koridordan üst kata çıkılan merdiven sahanlıktan sonra iki yönlü olarak üst kata devam etmektedir (fot. 8-9).

Fotoğraf 8. Üst Kata Çıkan Merdiven

Fotoğraf 9. Üst Kat Sahanlık

Sahanlığın tavanında altın yaldızlı geometrik kartuşların içerisinde yer alan barok karakterli madalyonlarla çerçevesiz sekiz tane natürmort yer almaktadır (Yıldırım, 2015, 1785) (fot. 10). Sahanlıktan divanhaneye giren kapının yanında bir tane konsol bulunmaktadır. Konsol, abanoz kaplamalı, siyah renkli ve cilalıdır. Dikdörtgen biçimindeki alt kısım yanlardan oval kıvrıma sahiptir. Üstte raf düzenlemesi görülen konsol, rumilerden oluşan üçgen biçimli tepeliğe sahiptir. Dört kapaklı, dört çekmeceli olan konsol; üstüne

altın yaldızlı, bitkisel süslemelerin yanı sıra altı kollu yıldızların da olduğu maden çıtalar çakılarak hareketlendirilmiştir (fot. 11a-b).

Fotoğraf 10. Sahanlık Tavanı

Fotoğraf 11a-b. Sahanlık Konsolu

Üst katta; Divanhane, Divanhane'nin doğusunda Sedefli Oda (Dinlenme Odası), batısında içinde hamamı ile birlikte Yatak Odası vardır. Divanhane, gerek duvar resimleri gerekse sergilenen mobilyaları ile yapının en görkemli bölümüdür. Duvar resimlerinde yırtıcı hayvanların yanı sıra sancak, nişan, mızrak, terazi, çalgı aletleri gibi Ampir üslubunda semboller betimlenmiştir (fot.12, 13).

Fotoğraf 12. Divanhane

Fotoğraf 13. Divanhane. Bayrak Betimlemesi
(Yıldırım, 2015)

Divanhanedeki mobilyalardan biri, girişte sağ taraftaki duvara yaslanmış bir aynalı konsoldur (fot. 14a-f). İki parçadan oluşan konsol abanoz kaplamalı, siyah renkli ve cilalıdır. Alt parçanın köşeleri oval bir şekilde biçimlenmiş, üç kapaklı ve 3 çekmecelidir. Kapaklardan ortadaki metal malzemeden, altın yaldızlı ve kabartmalı oval bir madalyon içerisinde kurdeleye bağlanmış "C" kıvrımlı bitki, içerisinde ise ay motifi yer almaktadır. Yanlardaki kapaklardan sağdakinin üstünde kabartma tekniği ile yapılmış kurdeleyle bağlı, kitap, kağıt, rulo, kalkan ve püskül motifleri vardır. Sol kapak üstünde ise yine üstte kurdele motifi, korint sütun başlığı ve rulolar yer almaktadır. Konsol tablası mermerdendir. Üst parçayı, duvara çakılmış çerçeveli bir ayna oluşturmaktadır.

Fotoğra f 14a-b. Aynalı Konsol

Fotoğraf 14c-d-e. Aynalı Konsol Kapak Ayrıntılar

Fotoğraf 14f. Aynalı Konsol Alınlığı, Ayrıntı

Yuvarlak kemer biçimindeki çerçevenin tepeliği kıvrımlı hatlara sahiptir ve ortasında ay motifi vardır. Tepeliğin iki yanında simetrik olarak, ellerinde çiçek tutan kanatsız ancak erosa benzeyen iki tane heykeltik bulunmektedir.

Divanhanedeki bir diğer mobilya batı duvarında bulunan camlı dolaptır (fot. 15a-b). Dolap abanoz kaplamalı siyah renk ve cilalıdır. Alt kısmında köşelerde oval biçimde şekillenmiş, cephede üç, köşelerde iki olmak üzere toplam beş tane kapak yer almaktadır. Kapaklarda diğer konsollarda görülen motiflerden farklı olarak, orta kapağın iki yanındaki kapaklar üstünde birinde resim paleti ve çiçek demeti, diğerinde ise müzik aletleri ile solfej kitabı gibi semboller görülmektedir. Alt kısmın tablası mermer kaplamadır. Dolabın üst bölümü ise üçlü yuvarlak kemerli bir düzenleme göstermektedir. Yanlarda "S" kıvrımları ve oval biçiminde raflar görülmektedir. Yine buradaki kabartmalar da çivilerle ahşaba çakılmış madenlerden meydana gelmiştir. Dolabın tepelik bölümü aynalı konsolun tepeliği ile aynı düzenlemeye sahiptir.

Fotoğraf 15a-b. Camlı Dolap

Divanhanenin ortasında bulunan masa (fot. 16a-b) abanoz kaplamalı siyah renkli ve cilalıdır. Oval biçimindeki tablası mermerdendir. Ayakları hafif "S" kıvrımlıdır. Kaplamasının üstünde altın yıldızlı, madenden bitkisel kabartmalar bulunmaktadır.

Fotoğraf 16a-b. Divanhane Masası

Divanhane mobilyalarından diğerleri mekanın doğu ve batı yönüne, birbirlerine bakar şekilde yerleştirilmiş iki tane kanepedir (fot. 17). Ahşap malzemeden yapılmış iskelet üzerine oturma, arkalık ve kolçak bölümleri saten cinsi kumaşlarla kaplanmıştır. Dört kısa ayak üzerine oturmaktadırlar. Arkalığı alçak, kolçak bölümü yüksek tutulmuştur. Kolçaklar dışa doğru kıvrımlı hatlara sahiptir. Kanepelerin arkalık bölümünün tepeleri, kolçak cepheleri ve oturma bölümünün etekleri, altın yıldızlı çeşitli çiçek ve bitki motifli kabartmalarla süslenmiştir.

Divanhane çeşitli yerlerde konumlandırılmış altı tane kolçaksız sandalye bulunmaktadır (fot. 18). Buradaki kanepelerle takım olduğu anlaşılan bu sandalyeler, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen ayaklar üzerine oturmaktadırlar. Arkalık ve oturma bölümleri aynı tür ve desenlerdeki kumaşlarla kaplanmıştır. Arkalık bölümleri kalp şekline benzemektedir. Kanepelerdeki bitki ve çiçek motifleri sandalyelerde de görülmektedir.

Fotoğraf 17. Divanhane Kanepesi

Fotoğraf 18. Divanhane'deki
Tekli Sandalye

Divanhanede kuzey cephenin ortasında konumlandırılan bir üçlü koltuk yer almaktadır (fot. 19). Kıvrımlı hatlara sahip dört ince ayak üzerine oturan üçlü koltuğun üzeri kanep ve koltuklarda olduğu gibi saten kumaş kaplıdır. Arkalık bölümü ortada enine, yanlarda boyuna uzanan oval biçimlidir. Tepeliklerdeki oymalar divanhanedeki diğer mobilya tepeliklerinden farklılık göstermektedir. Burada farklı tipte çiçek ve bitkiler derin oyma tekniğinde işlenmiştir. Kolçaklar daha zarif bir biçimdedir. Ancak genel kurgu itibariyle divanhanedekilerle bir takımı oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 19. Divanhanedeki Üçlü Koltuk

Divanhanede en dikkat çeken mobilya mermer tablalı altlığı ile boy aynasıdır (fot. 20a-b). Aynayı çevreleyen altın yaldızlı çerçevenin dört köşesinde rumiler başta olmak üzere soyut, birbiri içine geçmiş bitkisel motifler yüksek kabartma tekniği ile süslenmiştir.

Fotoğraf 20a-b. Divanhane Boy Aynası

Divanhanenin batısında Yatak Odası bulunmaktadır. Yatak Odasının kuzey cephesinde bulunan yazıhane abanoz kaplamalı, siyah renkli ve cilalıdır (fot. 21a-b). Çok sayıda çekmeceye sahiptir. Ayakları Divanhanedeki masanın ayakları gibi dışa kıvrımlıdır. Çekmece ve kapak köşelerinde, ayaklarda altın yaldızlı metal kabartmalar çivilerle çakılmıştır.

Yazıhanenin hemen yanında Divanhanedeki koltuk takımına ait olan bir adet tekli koltuk bulunmaktadır (fot. 22). Altın yaldızlı ve bitkisel kompozisyonlarla süslenmiştir.

Fotoğraf 21a-b. Yazıhane

Fotoğraf 22a-b-c. Yatak Odasındaki Tekli Koltuk

Yatak Odasında bulunan mobilyalardan bir diğeri aynadır (fot. 23a-b). Alt kattaki Atatürk ve Protokol Odalarındaki aynalar gibi mermer bir şömine üzerinde yükselen bu ayna dikdörtgen biçimindeki, altın yaldızlı çerçeve ile çevrelenmiştir. Çerçeve üzerinde çok çeşitli madalyonlar ve vazodan çıkıp yukarı doğru uzanan sarmaşıklar vardır. Alınlık kısmı silmelerle düzenlenmiş olup tepede çelenk ve meşale benzeri motifler yer almaktadır.

Fotoğraf 23a-b. Yatak Odası Aynası

Kasr-ı Hümayun Saray Müzesi'nde bir diğeri oda Divanhanenin doğusunda yer alan, sultanın dinlenme odası olarak bilinen Sedefli Oda'dır. Yatak Odası ile simetrik bir düzenleme göstermektedir. Bu odada Yatak Odası'ndaki aynanın bir benzeri bulunmaktadır (fot. 24a-b). Onun dışında bir taht, iki kolçaksız, bir kolçaklı sandalye, iki küçük sehpa ve bir rahleden oluşan sedef kakmalı mobilya gurubu vardır.

Sandalyeler ve taht arkalıklı, dört ahşap ayak üzerine oturmaktadır (fot. 25, 26). Arkalık bölümlerinde geometrik kartuşlar içerisinde sedef kakmalı bitkisel süslemeler yer almaktadır. Ayrıca kartuşlar içerisinde yer yer ahşap parçaların birbirine geçirilmesiyle şebekeler oluşturulmuştur. Sandalye ve taht eteklerine de aynı süslemeler işlenmiştir. Ortadaki rahle (fot. 27) sedef kakma tekniğindedir.

Fotoğraf 24a-b. Sedefli Oda Aynası

Fotoğraf 25. Sedefli Oda Taht

Fotoğraf 26. Sedefli Oda Sandalye Ayrıntısı

Fotoğraf 27. Sedefli Oda. Rahle

5. Değerlendirme ve Sonuç

Avrupa'da Rönesans ile birlikte düşünce ve sanatta kendini gösteren değişim ve dönüşüm mobilya sanatını da etkilemiş, mobilyada; 16. yüzyılda Rönesans, 17. yüzyılda Barok, 18. yüzyılın ilk yarısında Rokoko, 18. yüzyılın ikinci yarısında Neo Klasik, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Ampir üslubu etkili olmuştur. Tüm bu dönemler arasında kısa geçiş dönemleri yaşanmıştır. 16. yüzyıldan başlayarak üç yüz yıl boyunca devam edecek olan farklı üsluplarla mobilyalar yeni görünüm ve yeni sembolik anlamlar kazanmış, imparatorlukların güç ve ihtişamını yansıtır hale gelmiştir.

Sanayi Devrimi ile birlikte mobilya üretiminde teknolojik gelişmeler yaşanmış ve bu dönemde ortaya çıkan yeni varlıklı sınıfın beğenileri mobilya tasarımında etkili olmuştur. Özellikle 19. yüzyıl Avrupa mobilyacılığı açısından sürekli bir arayış dönemi olarak görülmektedir (Boyla, 2008, 1276-1286).

Anadolu açısından bakıldığında; oda içerisinde hareketli eşyaların sınırlı sayıda olduğu, bir odanın hem oturma hem yemek yeme hem de yatma işlevlerini karşıladığı Türk kültüründe (Kuban, 1995, 185-198) mobilya kavramı batı etkisinin Osmanlı toplumuna girdiği döneme kadar sınırlı kalmıştır.

Siyasi anlamda zor günler geçiren Osmanlı İmparatorluğu'nda III. Ahmet döneminde Fransa'ya elçi gönderilmesiyle başlayan süreçte Osmanlı Devleti, askeri, siyasi ve toplumsal anlamda batı düşüncesini benimseye başlamıştır. Batı ile kurulan ilişkilerin ilerlediği dönemlerde yayınlanan fermanlarla resmi bir kimlik kazanan bu ilişkiler, beraberinde yenileşme hareketlerini getirmiş ve bu doğrultuda her alanda olduğu gibi Osmanlı mimarlığında da değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönemde saray, köşk, kasr gibi sivil yapıların yapımında artış görülmeye başlanmış, yapılarda Avrupa Barok, Rokoko ve daha sonra Ampir üslubunun etkileri kendini göstermiştir (Renda, 2002, 265-283).

Bu dönemde Dolmabahçe ve Beylerbeyi Saraylarının yanı sıra özellikle Sultan Abdülaziz döneminde başta İstanbul'da olmak üzere birçok köşk ve kasr inşa edilmiş, batı mimari özelliklerinde yapılan saray ve köşkların iç mekanlarının döşenmesi ihtiyacı doğmuştur. 19. yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda yaygın olarak

görülen mobilyalar genellikle Fransa'dan sipariş yoluyla getirilmiştir (İrez 1989, 34-35). Bunun dışında hediye etme yoluyla gelen mobilyalar da vardır. Sultan II. Abdülhamit dönemine kadar saray ve köşkerlerin mobilya ihtiyacı Avrupa'dan sağlanmıştır. Sultan II. Abdülhamit döneminden itibaren ise mobilya ihtiyacı sultanın emriyle Yıldız Sarayı'nda kurdurtulan Tamirhane-i Hümayun başta olmak üzere İstanbul'un çeşitli yerlerinde gayrimüslimlerce işletilen mobilya dükkanları ile karşılanmaya başlanmıştır (Arıburun, 2012, 105-106).

19. yüzyılda başta İstanbul'da ve yakın çevresinde inşa edilen Hünkar kasırlarından birisi de İzmit Kasrı Hümayunu'dur. Yapı dış cephesi ve duvar resimleriyle Barok, Rokoko, Neo Klasik ve Ampir üsluplarının görüldüğü Eklektik bir karakter göstermektedir.

1967 yılında müzeye çevrilen sarayda 19. yüzyıl Osmanlı saraylarında kullanılan eşyalar sergilenmektedir. Çalışmada müze mobilyaları iki grupta incelenmiştir. İlk grup mobilyaları, ağırlık açısından daha hafif ve daha kolay taşınabilir oturma takımları oluşturmaktadır. Bu gruba ait parçalar sarayın Divanhanesinde, Yatak Odasında ve Sedefli Odada bulunmaktadır.

Divanhanedeki oturma grupları iki karyola, bir üçlü koltuk, altı sandalyedir. Yatak Odasında bulunan tekli koltukla birlikte, ahşap malzemeden oyma tekniğinde yapılmış, bitkisel kabartmalarla ve altın yaldızla süslenmiş olan aynı tekniğe sahip on tane oturma takımı parçası vardır. Divanhanedeki altı tane sandalye kalp benzeri biçiminde arkılığı ve kıvrımlı bitkisel süslemeleri ile Rokoko üslubunu yansıtmaktadır. Bu takım içerisinde yer alan üçlü koltuk ile Dolmabahçe Sarayı Kırmızı Odada bulunan üçlü koltuk benzerlik göstermektedir (Algan, 2006, resim 27).

İlk grup mobilyaları oluşturan hafif oturma takımları içerisinde yapım ve süsleme tekniği açısından farklılık gösteren ikinci oturma gurubu Sedefli Odada yer alan, sedef kakmalı sandalyeler ve tahttan oluşan oturma takımındadır. Sedef kakmanın kullanılması Türk sanatlarında oldukça eski bir geçmişe dayanmaktadır. Osmanlı döneminde 16. ve 17. yüzyıllarda Topkapı Sarayı'nda sedef kakma işçiliğini sürdüren atölyeler olduğu da bilinmektedir (Kerametli, 1962, 10). Sedefli Odadaki sedef kakmalı bu oturma takımlarının yerli üretim olma olasılığı yüksektir. Sedef kakmalı bu tip koltuklara benzeyen örnekler Yıldız Sarayı Yemek Odasında da rastlanıyor olması, bu ürünlerin yerli üretim olduğu kanısını güçlendirmektedir (Arıburun, 2012, 117).

Müzedeki sergilenen ikinci grup mobilyaları daha ağır ve taşınması güç olan mobilyalar oluşturmaktadır. Bunlar, aynalar, konsollar, camlı dolap, masa ve yazıhanedir.

Alt kattaki Atatürk ve Protokol odalarındaki aynalar birbirleriyle, üst kattaki Yatak Odası ile Sedefli Odada yer alan aynalar da kendi içlerinde benzerlik göstermektedirler. Alt kattaki aynalar yuvarlak kemer biçiminde çerçeveli iken, üst kattaki aynalar dikdörtgen biçiminde çerçevelere sahiptir. Bu dört ayna da madenden bitkisel motifli kabartmalarla süslü ve altın yaldızlıdır. Bu gruptaki Divanhane aynası iki parça olmasıyla diğerlerinden farklılaşmaktadır. Mermer tablalı ve yüksek kabartmalı, alçak bir konsol aynaya altlık oluşturmaktadır. Mermer tablalı konsollar tipik Ampir mobilya özelliğidir. Ayna ise derin oyma tekniği ile yapılmış yüksek kabartmalı çeşitli meyve ve bitki motiflerinden meydana gelmiştir. Süsleme özelliklerine göre aynalar Rokoko üslubundadır. Bu tip aynanın benzerlerine Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün Çalışma Odasında (fot. 28) ve Müzik Odasında da rastlanmaktadır. Osmanlı Saraylarında oldukça yaygın kullanılan bir ayna tipi olduğu anlaşılmaktadır (Algan, 2006, resim 28). Divanhane Yatak Odası aynasının tepeliğindeki meşale motifi ise Ampir üslubun sevilen motiflerindedir.

Fotoğraf 28. Dolmabahçe Sarayı Atatürk Odası ve Boy Aynası⁸

Müzedeki yer alan aynalar içerisinde diğerlerinden yapım ve süsleme tekniği açısından farklılık gösteren bir diğer örnek, Sedefli Odada bulunan sedef kakmalı çerçevesi bulunan aynadır. Çerçevenin tepelik bölümünde bir adet sancak motifi dikkati çekmektedir.

⁸ <http://isteaturk.com/g/icerik/Istanbul---Dolmabahce-Sarayi/1438>

Ağır mobilyalar gurubunda yer alan konsollardan Divanhanede bulunan aynalı, merdiven sahanlığında bulunan aynasız konsol tipindedir. Merdiven sahanlığındaki konsol genel özellikleri ile Barok üslupta iken Divanhane konsolu; kullanılan korint sütun başlığı ve tepelikteki heykelciklerle bir yandan Neo Klasik üslubu, diğer yandan karşılaşılan kurdele, çelenk, ay, kitap, kağıt, rulo, kalkan ve püskül motifleri ve mermer tablası ile Ampir üslubu yansıtmaktadır. Abanoz kaplama olmaları açısından söz konusu iki konsol, Divanhanede bulunan masa ve camlı dolap ile Yatak Odasındaki yazıhane benzerlik göstermektedir. Ayrıca konsol, dolap, masa ve yazıhanede kullanılan kabartmalı ve altın yaldızlı maden parçalarda birbirleriyle benzerlik gösteren motifler işlenmiştir. Abanoz kaplama olması, üstündeki kabartmalı maden parçalarında altın yaldız kullanılması, mermer tablası ve Ampir üslupta olması açısından Divanhane konsoluna benzer bir örnek Dolmabahçe Sarayı Harem koridorunda bulunmaktadır (Algan, 2006, 61) (fot. 29).

Fotoğraf 29. Dolmabahçe Sarayı Harem Koridoru Konsolu (Algan, 2006)

Divanhane camlı dolabında orta kapağın sağında bulunan kapak üstündeki resim paleti ile solundaki kapak üstünde bulunan solfej kitabı ile müzik aletleri, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Saraylarında yaygın olarak kullanılan motiflerden olup (Yıldırım, 2015, 1787) Ampir üslubu yansıtmaktadır.

19. yüzyıl başlarında Fransa'da ortaya çıkan Ampir üslup Sultan II. Mahmut döneminde Osmanlı sanatını etkilemiştir (Ödekan, 1993, 247-248). Avrupa'da yoğun olarak kullanılan insan ve hayvan figürlerinin yerini Türk ampir üslubunda genellikle bitkisel motifler ve çeşitli nesnelere almıştır. Kılıç, top, tüfek, meşale, bayrak demetleri, müzik aletleri, vazo, kurdele, tüy, perde, süsleme amaçlı küçük pilastırlar kullanılan nesnelere dendir. Bitkisel motif olarak vazo içlerinde çiçek demetleri ve akantus yaprakları sıklıkla kullanılmıştır. Özellikle akantus yaprakları cephe bitimi gibi yüksek tepeliklerde yelpaze şeklinde açılırlar. Kapı ve pencere üzerlerinde orta motifin yükseltilmesiyle üçgen alınlığa benzerler. Fransa'dan ithal edilmesine karşın sonrasında Türk özelliklerine göre sentezlenen Ampir üslupta kullanılan vazo-kupa, çelenk, bayrak demeti, silah, kılıç, top, tüfek gibi motifler güç ve zafer simgesi olarak kullanılmıştır.⁹

Ampir üslubun birçok sembolünü içermesi ve İzmit Kasrı Hümayun mobilyalarındaki sembollerle benzerlik göstermesi açısından Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani, 1868) avlu kapısı güzel bir örnektir. Burada daireler içinde meşaleler, müzik aletleri, kılıçlar, kurdeleler ve kıvrımlı bitkilerin yer aldığı bir kompozisyon görülmektedir. Ayrıca kapı üzerindeki tepelik bölümü ışınal güneş motifi şeklindedir (Vardar, 2004, 171) (fot. 30a-c). Güneş birçok doğu ve batı uygarlığında siyasi iradenin kendisini simgelediğinden yalnız 19. yüzyıl Avrupasına ve Osmanlısına özgü değildir.

⁹ Önder Aydın, Sultan II. Abdülhamit Dönemi Yapılarında İmparatoru/İmparatorluğu Temsil Eden Semboller, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm> adresinden 15 Ocak 2018 tarihinde erişildi.

Fotoğraf 30a-b-c. İstanbul Galatasaray Lisesi avlu kapısı

Osmanlı Ampir üslubunda tuğra kullanımı da sıklıkla görülür. Tuğra padişahın sembolüdür. Padişahın isim ve ünvanlarını belirten üsluplaşmış yazılardan oluşur. Her padişahın kendine ait farklı bir tuğrası vardır. Bu dönemde Fransa'da Napolyon'u simgeleyen, imparatorun adının baş harfinin kullanıldığı "N" yazılı armalar kullanılırken, benzer şekilde Osmanlıda II. Abdülhamit'in "H" yazılı arma kullandığını bilmekteyiz. Kasr-ı Hümayun mobilyalarından Divanhanedeki aynalı konsolun tepeliğinde ve camlı dolabın orta kapağının üstünde iç içe geçmiş harflere benzeyen bir süsleme vardır. Müze envanter fişlerinden elde edilen bilgiye göre konsol ve dolap V. Murat armalıdır. Buradan hareketle bu motif üsluplaştırılmış bir "M" harfi olup V. Murat'ın arması olmalıdır.

Dönemin yaygın olarak kullanılan sembollerinden bir diğeri ay ve yıldız motifidir. Ay yıldızlı bayrak demetleri II. Mahmut döneminden itibaren yapılarda kullanılmaktadır.¹⁰ Ele alınan mobilyalardan divanhane aynalı konsolu ve camlı dolabında ay motifi ile karşılaşmaktadır. Sahanlık konsolu ve Divanhane aynalı konsolunda yıldız motifi kullanılmış olmakla birlikte bunlar 6 kolludur. Osmanlı nişanlarını hatırlatan bu tip yıldız motifleri mobilyalardaki motif zenginliğinin bir parçası olmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde; 19. yüzyılda resim, heykel, mimaride etkin olan üsluplar mobilya sanatında da izlenmektedir. İzmit Kasr-ı Hümayun Müzesi'nde sergilenen mobilyalarda batılı üslupta olanların yanı sıra geleneksel yapım tekniğine sahip mobilyalar da bulunmaktadır. Üslup olarak, Rokoko, Neo Klasik ve Ampir üsluplarının yanı sıra, ay, yıldız gibi imparatorluğa ait motiflerin de yer aldığı eklektik bir üsluptan söz etmek mümkündür ki bu da batının taklit edilmediğini, Türk özellikleriyle sentezlendiğini göstermektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda İzmit Kasr-ı Hümayun Müzesi'nde sergilenen mobilyalardan bazılarının Kasr-ı Hümayun'da kullanılan mobilyalar olmadıkları, yapının müzeye dönüştürüldükten sonra başka saraylardan sergileme amaçlı müzeye getirildikleri anlaşılmıştır. Bu mobilyalardan; merdiven sahanlığındaki konsol, Divanhanedeki aynalı konsol, camlı dolap, masa ve yazıhanenin 1966 yılında Topkapı Sarayı Müzesi'nden geldikleri, Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Envanter fişlerinden öğrenilmektedir.

Yapıda mobilya üslupları ile duvar resimlerinin üslubunun birbirlerini tamamlar nitelikte olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin; Divanhanedeki duvar resimlerinde Ampir üslubunu yansıtan sancak, arma, müzik aleti gibi sembollerin burada sergilenen mobilyalarda da yer aldığı görülmektedir. Yine tavadaki Barok ve Rokoko tarzı kıvrımlı rumiler, akantus yaprakları sarayın ayna ve oturma takımlarında da karşımıza çıkmaktadır. Tavan resimlerindeki kartuşların hatlarında kullanılan altın yaldız kullanıma mobilyalarda da rastlanmaktadır. Ayrıca; oturma guruplarında kullanılan saten kumaşların renk ve desenleri, perdelerin renkleriyle uyum içerisindedir ki aynı özellik Dolmabahçe Sarayı'nda da söz konusudur. Bu şekilde izleyicinin bakışları duvar resimlerinden perdeler, perdelerden mobilyalara çevrilerek bütünde organik bir ilişki sağlanmıştır.

Kasr-ı Hümayun Müzesi'nin çeşitli tarihlerde çekilmiş eski fotoğrafları incelendiğinde müzedeki mobilyaların yerlerinin sürekli değiştirildiği izlenmektedir. Örneğin; 1978 tarihli bir fotoğrafta Sedfli Odada, günümüzde Divanhanede sergilenen Rokoko üsluplu altın yaldızlı, kabartmalarla süslenmiş sandalyelerin ve kanepenin yer aldığı görülmektedir. Görülen bir diğer nokta bugün kırmızı renkli kumaşlarla kaplı olan sandalyeler ve kanepenin 1978 yılında odadaki perdelerin rengiyle uyumlu olarak açık mavi renk kumaşla kaplı olduğudur (Tuğlacı, 1993, 261). Bu durum tarafımızda 1999 depreminden sonra yapı onarım geçirdiğinde mobilya ve diğer eşyaların da elden geçtiği düşüncesini uyandırmıştır.

¹⁰ Çeşitli Osmanlı yapılarındaki bayrak motifi için bkz. Aydın, a.g.m. erişim adresi.

Günümüzde Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'ne bağlı olan Kasr-ı Hümayun Saray Müzesi, mimarisi ile olduğu kadar sergi eserleri, duvar resimleri ve mobilyaları ile görülmeye değer, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekli kültürel bir değerdir. Mimarisi, duvar resimleri ve mobilyaları ile Başkent üslubunun başkente uzak mesafede aynı şekilde yansımaya güzel bir örnektir. Çünkü aynı dönemde Anadolu içlerine doğru gidildikçe söz edilen alanlarda başkent üslubunun etkisinin azaldığı ya da farklılaştığı izlenecektir.

KAYNAKÇA

- Algan, Özgür (2006). 19. Yüzyıl Batılılaşma Etkisiyle Osmanlı Sarayına Giren Mobilyanın Gelişimi: Dolmabahçe Sarayı Örneği, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Arıburun, L.N.E. (2012). 19. Yüzyıl Osmanlı Saray Mobilyaları: Batılılaşma Etkisi ve Biçimsel Açıdan Yemek Kültüründeki Değişim Süreci, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Aydın, Önder (2018). Sultan II. Abdülhamit Dönemi Yapılarında İmparatoru/İmparatorluğu Temsil Eden Semboller, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm> adresinden 15 Ocak 2018 tarihinde erişildi.
- Batur, Afife (1993). Balyan Ailesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.2, İstanbul.
- Boyla, Oya (2008). Mobilya. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c. 2, s. 1276- 1286, İstanbul: Yem Yayınları.
- Dinçel Kemal-Z. IŞIK (1979). *Mobilya Sanatı Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Faraqhi, Suraiya (2000). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıla*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İrez, Feryal (1989). *XIX. Yüzyıl Osmanlı Saray Mobilyası*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İrez, Feryal ve V. Gezgör (1992). Yıldız Sarayı Kasr-ı Hümayunlarından Şale. *Milli Saraylar*, Ankara: TBMM Yayınları.
- Kahya, Yegan (2012). İzmit Sultan Abdülaziz Imperial Hunting Lodge: Restoration Following the 1999 Earthquake. *İTÜ Journal Of Faculty of Architecture*, c. 9, s. 2, İstanbul, ss.135- 151.
- Kaya, Şennur (2008). *Tanzimattan Cumhuriyete İzmit Kenti*. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Kerametli, Can (1962). Osmanlı Devri Ağaç İşleri, Tahta Oyma, Sedefi Bağ ve Fildişi Kakmalar. *Türk Etnografya Dergisi*, s. 4, ss. 5-13.
- Kuban, Doğan (1995). *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*. 2. Basım, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- (2005). *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kurtoğlu, Ahmet (1986). Mobilya Stilllerinin Tarihi Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, c. 19, s. 3, ss. 70- 91, İstanbul.
- Küçükerman, Önder (1998a). Osmanlı İmparatorluğu'nda Mobilya I. *Tombak*, s.22, ss.4, İstanbul.
- (1998b). Osmanlı İmparatorluğu'nda Mobilya II. *Tombak*, s.21, ss.22-24, İstanbul,
- Ödekan, Ayla (1993). Ampir Üslubu. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.1, İstanbul, s.247-248.
- Öztüre, Avni (1981). *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*. İstanbul.
- Renda, Günsel (2002). Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat. *Türkler Ansiklopedisi*, c. 15, ss. 265-283, Ankara.
- Tanyol, Tülay (2001). *İzmit'teki Sivil Mimari Yapıların Duvar ve Tavan Resimleri*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara.
- Tuğlacı, Pars (1993). *Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesinin Rolü*. İstanbul: Yeni Çığır Kitabevi.
- Ünal, S. (1966). *İzmit'te Bulunan Osmanlı Sanat Eserleri (Pertev Paşa Camii Hariç)*. İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.
- Vardar, Kadriye Figen (2004). İstanbul'da XIX. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Görülen Ampir Üsluptaki Madeni Şebekeler. *Sanat Tarihi Dergisi*, s. XIII/1, Nisan 2004, ss. 169-180.
- Yıldırım, Savaş (2015). İzmit Kasrı Hümayun Tavan Resimleri. *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* s. 1781- 1795, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Yücel, Erdem (1980). İzmit'te Sultan Abdülaziz Sarayı. *Türkiyemiz*, s. 30, İstanbul, ss.1-6.
<http://isteaturk.com/g/icerik/Istanbul---Dolmabahce-Sarayi/1438>